

Milana Laketa

Neverstvo žene u narodnoj pesmi „Banović Strahinja“ i filmu „Rašomon“ Akira Kurosava

*I sudiću ti kako se sudi onima koji čine
preljubu i onima koje krv proljevaju, i daću te na
smrt gnjevu i revnosti.*

(Knjiga proroka Jezekilja, 16, 38.)

Rizikovaću da na samom početku iznesem jednu suviše očiglednu primedbu i dam očekivanu izjavu: žena je biće kom je kroz istoriju civilizacije pripisivana neverovatna moć. Njeno telo, njen duh i njen (ne)razum bili su zagonetka u kojoj su se spajali mnogi uzroci i posledice velikih i malih sudbina ljudskih za koje znamo ili smo nekada čuli. Žena je postala gotovo mitološko biće i kao posledicu toga dobili smo brojne što precenjene, što potcenjene mistifikacije koje nisu iščezle ni sa pojavom feminizma, ni sa istupanjem neustrašive moderne žene budućnosti. Koliko god želele da pobegnemo od nekih predstava o nama samima i našim prethodnicama, one su neiskorenjivo ugrađene u našu podsvest i naših bližnjih.

Kada se pomenutoj ženi, toj mitološkoj i istorijskoj figuri doda određeni atribut, onda ta fraza počinje da pulsira kroz Umetnost, nauku i kulturu kao fenomen, noseći sa sobom čitav niz hipoteza i koski za brojne rasprave, ili kao motiv koji će biti iskorišćen u stvaralačkom procesu.

Neverna žena. Naslov popularnog holivudskog filma sa lošim i labavim zapletom, ali samo jedan od brojnih proizvoda pop-kulture koji sadrži ovaj motiv. Ni savremena psihologijaza sredovečne domaćice koja se posejala po časopisima i televizijskim emisijama

ne zaobilazi žensko neverstvo, a o serijskom programu iz daleke Latinske Amerike da i ne govorimo – čitava imperija je izgrađena na ovom i njemu bliskim motivima. Kada se kaže neverna žena, ta sintagma nosi sa sobom naročit osećaj u kom su se u trenutku uskovitlala sećanja na likove iz književnosti, filma, pozorišta i naravno, narodne tradicije pre svega toga, a sva ona asociraju i vezana su za niz reči i pojmova kao što su: sudbina, lepota, strast, prokletstvo, kob, borba, krv, kazna, izdaja, ljubomora, i da zastanem na - smrti. Nije čudno što se ovaj motiv u savremenim filmovima i serijama opterećuje sa toliko jeftinog patosa. On zaista nosi sa sobom snažne slike i u stvaralaštvu vrhunskih umetnika. Kada govorimo o srpskoj narodnoj književnosti, onda ovaj motiv povlači sa sobom raspravu o religiji, zakonima i društvenom uređenju, a u svemu tome vrlo određen položaj žene, majke, sestre, supruge i vladarke.

Primeri iz *Banović Strahinje* i *Rašomona* donose određene okolnosti ženskog neverstva koje otežavaju zauzimanje stava, kako sa intelektualnog i umetničkog stanovišta, tako i sa čisto ljudskog.

Žena je posed od vrednosti koji ima svoje podređeno, ali poštovano mesto – ukras, koji onaj kome se dopadne smatra simbolom prestiža u određenom društvenom trenutku. Razbojnik Tadžomaru, bez obzira na svoju lažima nakićenu pripovest, govori o pogledu na lepotu žene koju je video sa žarom, ushićenjem i zavišću. Njena pojava izazvala je u njemu trenutnu želju za borbom, za osvajanjem, izazvala je u muškarcu praiskonskog ratnika i lovca. Žena u belom, simbol čistote i nevinosti, sakrivena je od pogleda i pripada drugom muškarcu. U trenutku kad delić nje biva izložen proždrljivoj želji, ona postaje plen, a njen gospodar prepreka. Prvo otkrivena stopala, u orijentalnoj kulturi simbol lepote kom se posvećuje naročita pažnja, a zatim i pogled na lice i njena netaknutost, čine da njen nevidljivi tron mora biti razoren. Njeno telo mora se posedovati. Kako se ponaša Ona pošto je došla u opasnost? Njen strah od nepoznatog muškarca koji na nju nema pravo, od samog početka nosi erotski potencijal, jer slika muškarca koji se bori da bi je posedovao (čak i ako je u tom slučaju ona ugrožena) laska povodljivoj, taštoj i pokolebljivoj ženi koja živi u njoj i koja želi da bude oslobođena. Bez obzira na njen stvarni položaj kod drugog muškarca u tom trenutku i na njena moguća osećanja prema njemu i bez obzira na rizik, u njoj se neminovno budi želja da bude oslobođena. Nije važno da li ona ima od čega da bude oslobođena, važno je da postoji onaj koji je oslobađa. Žena u Kurosavinom filmu to oseti odmah. O procesu kroz koji

prolazi Strahinjina ljuba možemo samo donositi pretpostavke, jer nas narodni pevač dovodi pred svršen čin. Neverstvo je već počinjeno.

Postoji još jedan detalj u filmu *Rašomon* koji ne treba zaobići. Ženina moć ne ogleda se samo u njenoj lepoti. Njena magija nije samo u telu. Njena reč je moćna i zavodljiva, bilo da je upravljena sa namerom ili prosto izraz njenog istinskog stanja. Njen jezik ukršta mačeve dvojice muškaraca. Nakon što se predala drugom muškarcu, postavlja se pitanje u čiji posed ide posle svega. Ona obojicu poziva na borbu, raspaljujući u njima vatru i želju za prevlašću i navodeći ih da se izlože smrtnoj opasnosti. U jednom trenutku se i sama plaši onoga što je izazvala! U scenama u kojima je prikazana kao svedok borbe između dva muškarca, ona je već sasvim oslobođena svega što je skrivalo njenu telesnu lepotu. Više nema šešir sa velom, kosa joj je raščupana i ona je potpuno izložena i pogledu i dodiru. Više nije zaštićena. Njeno lice više nema onaj izraz blaženstva koji je imalo kad je ćuteći projahala na konju vođena od strane svog gospodara. Osećanja se odaju na njenom licu, čuju se njeni krici.

Vrlo je nezahvalno povlačiti paralelu između Strahinjine ljube iz narodne pesme i ženom iz filma koja je daleko puniji lik, ali sam tok radnje i trenutak njihovog učešća, uticaj na krajnji ishod vrlo jasno se mogu dovesti u poređenje. Žena u *Rašomonu* ne želi sama da odluči kom muškarcu će pripasti, već navodi njih dvojicu da je mačem osvajaju. No, prevara je već počinjena. Tim činom, ona je srozana, svetost i njena nedodirljivost uništene su, te ona biva odbačena od muža. Kada oseti da je zbačena sa trona, ona želi ponovo da stekne svoj položaj, a ne da tek olako bude gurnuta u ruke onome kome se predala. Kao što smo rekli, uspeva ponovo da postane prestižni trofej...

Vratila bih se načas na motiv njene prevare. Trenutak predaje razbojniku stavljen je nekoliko puta u različit kontekst, ali bez obzira na (ne)istinitost svedočenja protagonista, činjenica je da ona svesno ulazi u prevaru. Pomenuli smo strah u erotskoj konotaciji i čini se da je on pokretačka energija, strah koji budi urođeni ženin mazohizam i nagon za podređivanjem. U žudnji da se oslobodi jednog muškarca ona se baca u vlast drugoga. To što je u pitanju čovek iz druge društvene grupe, u ovom slučaju razbojnik na lošem glasu, u njoj pojačava želju za prelaskom u novu vrstu zajednice sa suprotnim polom. Međutim, kako je borba između dvojice odmicala, ona je sve manje sigurna u svoju prvobitnu želju, a njena želja da se pokori jačem prerasta u drugu vrstu straha koji više nema erotsku prirodu. To je novi strah koji je nagoni da pobjegne od svega i u potpunosti se oslobodi muškarca kao gospodara. Tako i biva. Pojavljuje se na kraju kada je jedan već mrtav, a drugi više nije

slobodan da bi je imao. Međutim, njene želje do kraja nisu jasne, a njeni postupci proizvode samo pretpostavke. U tome je moć ove žene kao lika, ali i njena lična kob. Njena lepota i zavodljivost izazvale su nevolju, ali njena prevrtljivost izazvala je smrt kao krajnji ishod.

Da li je Strahinjina ljubava bila uistinu prevarena? Ili je njen postupak vrlo promišljen?

„Žensku stranu lasno prevariti:

Lako skoči ka da se pomami,
Ona nađe jedan komat sablje,
Zavi komat u vezeni jagluk
Da joj bilu ruku ne obrani,
Pa obleće i otud i otud,
Čuva glavu Turčin-Vlah-Alije,
A ošinu gospodara svoga...“

U vreme kada su Turci otimali i silovali srpske žene, one su snosile odgovornost, posledice i platu za greh bez obzira da li je njihova čast uzeta silom ili su bile zavedene. Ljubava Strahinića Bana je od trenutka kada je dospela u ruke Turčinu znala da nema izbora i da će biti surovo kažnjena i odbačena čak i ako se vrati u svoj dom, jer tako nalaže zakon i vera. To saznanje je sigurno imalo udela u njenim postupcima. Pretpostavimo da je zavela moć Turčinova, kasnije i njegova obećanja. Ipak, strah koji je osećala pri pomisli na ono što je čeka ako se vrati svojoj kulturi i veri, sigurno je bio najjači pokretač.

„Al' je ženska strana strašivica,
Strašivica svaka od paščadi...“

Žena Banović Strahinje je žrtva kao žena ostavljena u praznom domu, izložena opasnosti i nezaštićena. Ona nije imala nikakvu mogućnost izbora, te je od nametnutog učinila udes manje mučan za sebe kad već nije mogla da se odbrani. Njena predaja Turčinu, njeno neverstvo, bilo da je u njemu telesno uživala ili ne, nisu njen slobodan izbor. Ona je odabrana i ona se pokorava sudbini na svoj način. Ovde je muškarac taj koji odlučuje i koji se bori iz ljubavi, želje i naklonosti, a ona je povod. U trenutku kada se u njenim rukama i nađe sudbinska odluka, ona postupa po naređenju. Muškarac je taj koji je navodi da odluči i da

dela. Verbalna moć je takođe data muškarcu. Rešenost njenog prvog gospodara da je vrati i kasnije njegov plemeniti postupak praštanja koji nadvisuje i roditeljsku ljubav spremnu da joj sudi, okolnosti su koje nužno ne znače za ženu pozitivan ishod. Ne samo zbog njene želje da se na kraju skrije pod neprijateljski šator, promeni veru i način života, već zato što tamo gde se završava pesma ne završava se njen odnos sa Banović Strahinjom, a ono što nju čeka uprkos pomilovanju ostaje da naslutimo.

Razmotrimo za trenutak šta je sve podrazumevalo njeno neverstvo za razliku od neverstva žene u *Rašomonu*. To nije bio samo telesni čin i predaja drugom muškarcu. U njenom slučaju to je bio prelazak u drugu veru, priklanjanje ratnom neprijatelju, osvajaču, prelazak iz jednog kulturnog koda u drugi, promena spoljašnjosti i odeće kao simbola, a pretpostavimo i promena u društvenom ophođenju. Čini se da je za ženu taj prelazak mnogo lakši nego što bi to bio za muškarca. Da li zbog toga što njoj okolina određuje i nameće, pa ništa i ne doživljava kao urođeno, te nema savest za „svoje“, ili je za nju ta vrsta promene životni izazov i prilika? Svest o izazovu i prilici za promenom, odlika je modernih težnji i nisam sigurna u kom obliku bi se našla kod žene iz tradicije. No možda potcenjujemo svoju pretkinju...

„...Pomalo je takijeh junaka
Ka što beše Strahiniću bane.“

Da li je ženino neverstvo uopšte motiv ove pesme koji vredi analizirati, ili je ono samo povod da se stihovima slavi i još jednom pokaže čojstvo, hrabrost i veliko srce srpskog junaka?

Žena je u pesmi beznačajna, njen postupak je čak dobio jači izraz od njenog lika. Da se savremena književna istorija nije bavila tematikom ove pesme i razradila njen zaplet, te udahnula novi život nekim ličnostima, teško da bismo raspravljali o motivu neverstva samo na osnovu onoga što je dato u stihovima. Bez pretpostavki, nagađanja i učitavanja teško da bi se ova tema mogla ozbiljno razraditi. Kada je u pitanju film *Rašomon*, on se bavi drugim temama, ali kao proizvod vizuelne umetnosti možda daje više elemenata za analizu. Odlazem pisanje zaključka na ovu temu jer nisam stekla stav baveći se ovim dvema ženama na prethodnim stranama. Nisam sigurna da li zaključak od mene uopšte zahteva stav, ali kada je u pitanju ovakva tema, osećam dužnost da zastupam izvesno mišljenje.

Da li je bilo ispravno raspravljati o neverstvu žene koja, bez obzira na sve, nije imala izbora? Možda ne samo neverstvo, ali situacije u koje je dovedena neposredno pre samog čina nisu okolnosti kojima je mogla da upravlja i koje je mogla da bira. Previše zaštićena ili potpuno nezaštićena, ona je ipak žrtva. Ako nije žrtva društva, onda je žrtva sopstvene prirode koja joj, uokvirena u zahteve kulture, često biva unutrašnji neprijatelj. Žena o kojoj je ovde bilo reči nije velika, lukava i u svom neverstvu prefrigana boginja Afrodita, nego uplašena i nesigurna u svoje želje, žena kojoj su neke izvorne moći čak oduzete koliko god se njeno prisutvo činilo fatalnim. Ona je bespomoćna pred muškarcem. Čak i onda kada upravlja njegovom voljom, ona to radi iz nužde, a bespomoćna je i pred sopstvenim osobinama.

Ono što želim da istaknem jeste da je neverstvo promašen izraz kada su u pitanju slučajevi koje smo razmatrali na prethodnim stranama. Možda u jeziku nema prikladnijeg, ali oseća se potreba za blažim određenjem, bar u drugom slučaju. Čini mi se da se iz poslednje izjave rađa stav koji je bilo tako teško zauzeti za sve vreme pisanja:

„Ne dam vašu sestru poharčiti...“

Milana Laketa